

Löt kyrkogård

Löt församling, Växjö stift, Kalmar län

Kulturhistorisk inventering av kyrkogårdar/
begravningsplatser i Växjö stift 2006

Magdalena Jonsson
Kyrkoantikvariska rapporter 2006, Kalmar läns museum

Innehåll

INLEDNING	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och Begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Kort kyrkogårdshistorik	5
Växjö stift – en kort historik	5
Ölandsresenärer	6
 LÖTS KYRKOGÅRD	 8
Kyrkomiljön	8
Kyrkan	8
Kyrkogårdens historik	8
Beskrivning av kyrkogården idag	11
Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning	14
 KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET	 19
 ARKIV OCH LITTERATUR	

Bilagor:
Kulturminneslagen

INLEDNING

Bakgrund

Svenska kyrkan har sedan kristendomens införande svarat för begravning och omhändertagande av döda. I varje socken har inrättats kyrkogårdar för ändamålet. I en stor del av Sveriges församlingar utgör kyrkogården den äldsta bevarade delen av församlingens anläggningar. Ofta har kyrkogården medeltida ursprung. Sedan Svenska kyrkan och staten skildes åt har kyrkan ansvaret för sina egna kulturarvsfrågor. Kunskapen om kyrkogårdarnas kulturhistoriska värden är dock fragmentarisk. Detta medför att skötseln av den vigda platsen ofta saknar antagna riktlinjer eller vårdprogram där kulturarvshänsyn utgjort planeringsförutsättning. Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering i Växjö stift.

Begravningsväsendet i Sverige är numera en statlig angelägenhet bekostad av begravningsavgiften men den utförs fortfarande som under tidigare århundraden av kyrkan. Varje församling eller samfällighet som önskar söka kyrkoantikvarisk ersättning för värden av kulturarvet måste före 2009 ha upprättat en av stiftet godkänd vård- och underhållsplanering. Denna planering skall visa hur kulturarvets värden skall bevaras. Det är såväl på församlingsnivå som på stiftsnivå nödvändigt att ha kunskap om det kyrkliga kulturarvet. Såväl kortsiktig som långsiktig planering är ett ansvar för båda. För stiftets innebär planeringen att bruka de gemensamma resurserna på ett ändamålsenligt sätt. Den kyrkoantikvariska ersättningen förutsätter en övergripande kunskap om de kulturhistoriska värdena för att medlen skall göra största möjliga kulturhistoriska nytta. Länsstyrelsen skall i sin myndighetsutövning stödja detta arbete samt har ett regionalt tillsynsansvar för kulturmiljövården.

På uppdrag av Växjö stift utför Kalmar läns museum inventeringen av kyrkogårdar/ begravningsplatser inom stiftets del av Kalmar län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och omfattar de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagens § 4. Lagen gäller begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet.

Syfte

Den översiktliga inventerings syfte är att:

- ta fram övergripande kunskap om kulturarvet som underlag för församlingens/ samfällighetens planering för och förvaltning av kyrkogårdar och begravningsplatser
- ta fram underlag för myndigheter och kyrkan regionalt för handläggning av kyrkoärenden enligt kulturminneslagen och olika finansiella stödsystem
- skapa ett gemensamt kunskapsunderlag för kulturhistorisk värdering och prioritering samt i sig utgöra ett samlat forskningsmaterial
- dessutom verka för ökad förståelse för kyrkogårdens kulturarv såväl lokalt som i kontakter mellan kyrkan och samhället

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m m (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader*, *kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen). Begravningslagen (SFS 1990:1144).

anger att en gravvård ägs av gravrättsinnehavaren. När en gravanordning har blivit uppsatt, får den inte föras bort utan upplåtarens medgivande. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare säger lagen: Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen. Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån skilda kriterier bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande - material, konstnärligt utförande eller till en person- lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Växjö och Linköpings stift, samt länsstyrelserna och länsmuseerna i Kronobergs, Jönköpings, Östergötlands och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit länsmuseets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm. Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygds litteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav endast en mindre del är presenterad i rapporten.

Fältarbetet och rapporterna har utförts av antikvarier Magnus Johansson, Magdalena Jonsson, Cecilia Ring och Liselotte Jumme vid Kalmar läns museum. Rapporterna finns tillgängliga på Växjö stift, Länsstyrelsen i Kalmar län, Kalmar läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Kort kyrkogårdshistorik

En kyrkogård skiljer sig från en begravningsplats på så vis att den ligger i direkt anslutning till en kyrkobyggnad. En begravningsplats rymmer ofta ett kapell inom sitt område. I förhistorisk tid varierade gravskicket mellan brandgravar och jordbegravningar.

Kristendomens införande innebar bl a att kremering av kroppar förbjöds. Längre begravdes människor i närheten av sina hem, men under medeltiden anlades kyrkogårdar i allt högre utsträckning kring kyrkorna. Kyrkogårdens område delades först upp mellan byarna, med byvisa begravningar, senare i hemman. Den medeltida begravningsplatsen bestod troligen av ängslika områden kring kyrkan där de välbärgades gravminnen i form av stenkors, tumbor och hällar stod uppställda. Enklare gravar kunde markeras av en liten kulle eller ett träkors. Kyrkogården omgärdades vanligen av träbalkar med spåntak. I mitten av 1700-talet kom ett kungligt påbud om att kyrkogårdsmuren, eller bogårdsmuren som man då kallade den, skulle vara uppförd av gråsten utan bruk, alltså kallmurade. I början av 1800-talet tillät man att de murades med kalkbruk om de täcktes med tak. Reformationen innebar på många sätt en förändrad syn på det som hörde kyrkan till. Många kyrkogårdar lämnades vind för våg, murar revs och djuren betade fritt i markerna. Först under 1700-talet började man visa mer intresse för kyrkogårdarnas vård och utformning.

Före 1800-talet var det vanligt att människor av högre stånd begravdes inne i kyrkan, medan vanligt folk begravdes på anonyma allmänningar kring kyrkan. Under 1700-talets slut ökade protesterna mot begravningar i kyrkan då det ansågs ohygieniskt och orsakade stort obehag, speciellt sommartid. År 1815 beslöt Sveriges riksdag om att begravningsplatser skulle anläggas utanför städer och byar, också det av hygieniska skäl. I bland annat Västervik och Kalmar finns sådana begravningsplatser. Först efter 1815 blev det också mer allmänt förekommande med genomgripande planläggning av kyrkogårdarna med gångsystem och planteringar. Det blev också allt vanligare med planteringar av träd kring kyrkogården, sk trädkrans. Genom 1815 års förordning förbjöds definitivt begravningar inne i kyrkan. Kyrkogårdar och begravningsplatser uppdelades i områden där den dödes familj fick köpa gravplats, och områden som var gratis. Dessa senare områden kallades vanligen allmänna linjen. Här begravdes människor i den ordning de avled. Det innebar bl a att äkta makar inte blev begravda bredvid varandra. Fram till 1960-talet fanns bruket av linjegravar. Under 1800-talets senare hälft blev det allt vanligare för samhällets arbetare och medelklass att skaffa sig egen gravplats. Samtidigt blev de förmögna gravvårdar allt mer påkostade. Vid ungefär samma tid började man anlägga kyrkogårdar med en mindre strikt utformning, än den tidigare, och med ett mer naturinspirerat utseende. Vid 1900-talets mitt anlades kyrkogårdar med en större anpassning till den lokala topografin och de lokala växtförhållandena, bl a tillkom många skogskyrkogårdar. I och med att man började använda moderna maskiner har skötseln av kyrkogårdarna delvis förändrats. Tidigare grusgravsområden har såtts igen och staket och andra detaljer har tagits bort för att underlätta arbetet. Under de senaste decennierna har minneslundar tillkommit på nästan samtliga kyrkogårdar.

Växjö stift – en kort historik

Småland och Öland var under tidigaste kristna tid knutna till stiftet i Hamburg- Bremen. År 1103 lyckades den danske kungen genom intrigerande med påven och tyska kejsaren tillskapa det nordiska ärkestiftet. Utbrytningen fick sitt biskopssäte i Lund och den nordiska kyrkoprovinsen styrdes under tre kvarts sekel från Danmark. Ärkestiftet i Lund omfattade hela nordliga Europa med Skandinavien och Island, de nordatlantiska öarna samt Grönland. Den kyrkliga expansionen med byggande av de första kyrkorna i Småland och på Öland bär därför tydliga spår av sydiskandinavisk påverkan.

Stiftsbildningarna i den svenska delen av kyrkoprovinsen pågick dock samtidigt och när Uppsala blev ärkebiskopssäte 1634 bestod den nya svenska kyrkoprovinsen av fyra stift jämte Uppsala, nämligen Linköping, Skara, Strängnäs och Västerås. Sex år senare omtalas i ett gåvobrev en biskop i Växjö vid namn Balduin. Växjö stift måste därför ha tillkommit mellan 1164 och 1170.

Det nya stiftet skapades genom utbrytning från Linköpings stift och kom att omfatta Varend, Finnveden, och Njudung. Värendsdelens utgjordes av fem härader, Allbo, Kinnevald, Konga, Norrvidinge samt Uppvidinge. Finnveden bestod av Sunnerbo, Östbo och Västbo medan Njudung var uppdelat i två härader, Västra och Östra Njudung.

Växjö stifts gränser mot Linköpings stift kom dock snart att bli föremål för diskussioner. Tvisten löstes först genom den påvelige legaten Vilhelm av Sabinas skiljedom 1248. Växjö stift kom efter domen att endast omfattas av Varend vilket gjorde stiftet till det minsta i landet vid den tiden. Området som motsvaras av nuvarande Kalmar län tillhörde under medeltiden Linköpings stift.

År 1555 blev Norra och Södra Møre samt Öland ett självständigt kyrkligt förvaltningsområde, ett s k ordinariedom, inom Linköpings stift. Ordinariedomerna inrättades av Gustaf Vasa och var ett sätt att minska biskoparnas makt. Vid samma tidpunkt överfördes det gamla folklandet Finnveden till Växjö stift. Finnveden hade dessförinnan tillhört både Skara och Linköpings stift. År 1583 upphörde Kalmars och även Jönköpings ordinariedomerna. Man återgick då praktiskt taget till den gamla stiftsindelningen där områdena kring Jönköping, Tveta, Vista och Norra Vedbo återfördes till Linköpings stift och Mo härad till Skara stift. Östbo och Västra Njudung lades till Växjö stift dit också Östra Njudung fogades från Linköpings stift. År 1621 fogades också Tveta och Vista härader till stiftet i Växjö.

Kalmar blev åter ett kyrkligt förvaltningsområde 1603 då man blev superintendentia. En superintendentia är ett område som avskilts från ett äldre stift och som senare fick status av eget stift. Ursprungligen ingick hela Kalmar län utom Tjust i superintendentian men med tiden kom Sevede, Aspeland och Tuna län att övergå till Linköpings stift. När Kalmar 1678 blev eget stift omfattade det Södra och Norra Møre, Handbörd, Stranda och Öland. Denna indelning bevarades fram till 1903 då det beslutades att Kalmar stift uppgick i Växjö stift. Sammanslagningen realiserades 1915 då Kalmars biskop Tottie avled. För närvarande har Växjö stift 222 församlingar. Stiftets minsta församling är Jälluntofta med knappt 60 kyrkotillhöriga och den största är Jönköping Sofia med 21 850 tillhöriga. I stiftet finns drygt 300 präster och drygt 100 diakoner. Inom stiftet finns cirka 350 äldre kyrkor och antalet medeltida kyrkobyggnader är stort. De flesta sockenkyrkor omges dessutom av medeltida kyrkogårdar. Under 1900-talet har det tillkommit nya begravningsplatser och även nya kyrkor i städerna.

Ölandsresenärer

Öland tilldrog sig tidigt uppmärksamhet från antikvariska myndigheter och historiskt intresserade. De ålderdomliga medeltida kyrkorna, varav flera fanns kvar in på 1800-talet, samt den stora mängden av förhistoriska lämningar gjorde ön till ett spännande resmål. Somliga reste på uppdrag, andra av egen vilja och intresse. Resorna dokumenterades i dagböcker och anteckningar. I detta material finns rikligt med uppgifter om kyrkobyggnaderna, inventarier, fornlämningar m.m. Däremot finns få uppgifter om kyrkogårdarna. Flertalet av de tidiga ölandsresenärerna var dock duktiga tecknare och deras bilder kan idag lämna många värdefulla uppgifter om hur den kyrkogård som omgav kyrkan

såg ut. Det är först med Gunnar Håkanssons "Öländska personminnen", där flera av de äldre öländska gravvårdarna finns dokumenterade, samt Ragnhild Boströms skrifter i serien "Sveriges kyrkor, Öland" som mera omfattande skriftlig dokumentation om kyrkogårdarna förekommer. "Sveriges kyrkor, Öland" finns inte för öns samtliga kyrkor men i de fall de har utgivits finns ett kapitel om kyrkogården som berättar deras historia från 1500-talet fram till mitten av 1900-talet. I rapporterna från inventeringen av Ölands kyrkogårdar hänvisas till flera ölandsresenärer. Här följer en kort presentation av de mest betydelsefulla personerna och deras arbeten.

Jonas Haquini Rhezelius

J H Rhezelius gjorde 1634 en antikvarisk inventeringsexpedition på Öland och i östra Småland. Resan gjordes på uppdrag av Kammarkollegiet. Sverige hade börjat växa fram som en stormakt i norra Europa och en stormakt krävde naturligtvis en storslagen historia. Rhezelius anteckningar och bilder från resan förvaras idag på Kungliga biblioteket i Stockholm.

Petrus Frigelius

Petrus Frigelius var präst och en stor del av sitt liv verksam i Madesjö socken. Under somrarna 1746-55 reste han runt på Öland och dokumenterade av eget intresse bl.a. öns kyrkor. Han var den förste som gjorde avbildningar även av kyrkornas norrsida. Teckningarna återger noggrant olika detaljer, men har fel proportioner.

Nils Isak Löfgren

N I Löfgren var som präst verksam i bl.a. Högsby 1860-81. Han var även fornforskare och mycket intresserad av Öland i en tid då många av öns medeltida kyrkor revs eller byggdes om. Hans skicklighet som tecknare gjorde också att han på många församlingars uppdrag mätte upp den gamla kyrkan och uppgjorde ritningar för en ny.

Abraham Ahlqvist

A Ahlqvist var verksam som präst i Runsten 1827-44. Han var god vän med N I Löfgren som han träffade första gången 1818. Ahlqvist utgav boken Ölands historia och beskrivning där Löfgren bidragit med texter och teckningar. Arbetet hade påbörjats av Ahlqvists far och det blev för sonen en mycket viktig uppgift att fullfölja det arbetet. A Ahlqvist ligger idag begravd på Runstens kyrkogård.

LÖT KYRKOGRÅRD

Fastighetsbeteckning: Löt 1:8, Löt socken, Borgholms kommun, Ölands Norra härad, Kalmar län, Öland.

Befolkningstal: 1750: 395 inv, 1800: 521 inv, 1850: 788 inv, 1900: 810 inv, 1950: 484 inv, 2004: 253 inv

Kyrkomiljön

Löts kyrka och kyrkogård ligger i korsningen mellan landsvägen på Ölands östra sida och vägen mot Alböke. I anslutning till kyrkan har ett litet centrum uppstått där det tidigare fanns affär, skola m.m. Öster om kyrkan ligger prästgården. År 1868 uppfördes den mangårdsbyggnad som finns kvar än idag, men gården anor längre tillbaka i tiden. Under 1700-talet anlades en stor fruktträdgård kring prästgården. En av de stallbyggnader som hörde till prästgården ägs idag av hembygdsföreningen. Prästgården ägs idag av privatpersoner. Väster om kyrkan ligger ett stycke mark som kallades Kyrkhorvan. Denna mark skänktes av kyrkoherde Wallander till socknen. Här uppfördes ett skolhus som stod klart 1852 och finns kvar än idag. Öster om detta hus byggdes lärarbostaden, kallad Klockargården, som idag är ett hem för äldre med specialinriktning på demensvård.

Kyrkan

Den första stenkyrka i Löt byggdes under 1100-talets första hälft. Kyrkan bestod vid den här tiden av långhus samt ett smalare kor med absid. Under 1100-talet andra hälft när hotet från hedniska sjörövare från Baltikum ökade byggdes Löts kyrka som så många andra av de öländska kyrkorna om till en försvarskyrka. I Löt byggdes först en skyttevåning över långhuset. Tornet i väster tillkom omkring år 1200. Under 1200-talets första decennier byggdes tornet på med ytterligare en våning, totalt fyra. Ett vapenhus i söder tillkom också under detta århundrade medan sakristia uppfördes i norr på 1300-talet. Sockenstämmoprotokollen från 1600- och 1700-talen finns uppgifter om flera renoveringar av kyrkan. Den största förändringen genomfördes dock i slutet av 1700-talet då tornet försågs med en lanternin. Här hängdes nu kyrkklockorna. De hade tidigare hängt i en klockstapel. Under 1800-talet ökade befolkningen och kyrkan blev trång. År 1840 påbörjade byggmästaren Peter Isberg arbetet med den nya kyrkan. Ritningarna hade gjorts 1838 av Nils Isak Löfgren. För att hålla nere kostnaderna använde man sig av tornet och delar av långhusets västra vägg i den nya kyrkogbyggnaden. Resten av den medeltida kyrkan revs. Det nya långhuset byggdes utanför medeltidskyrkans grund och byggnaden förlängdes i öster. Längst i öster byggdes sakristia. Den nya kyrkan domineras både interiört och exteriört av nyklassicistiska stildrag t.ex. de rundbågiga fönster och det ljusa, luftiga kyrkorummet. Även det medeltida tornet har idag ett klassicistiskt uttryck med lanterninen, de rundbågiga fönstren och ingången i väster.

Kyrkogårdens historik

En kyrkogård bör ha funnits när kyrkan byggdes i början av 1100-talet. Det finns dock uppgifter som tyder på att kyrkogården är ännu äldre. Enligt Ragnhild Boström ska platsen ursprungligen ha utlagts med den korta alnen som är 47 cm. Det är en måttenhet som användes i de öländska fornborgarna. Därför tror man att kyrkogården stakades ut redan på 1000-talet. Det skulle möjligen kunna indikera att stenkyrkan har föregåtts av en träkyrka. Några rester av en sådan kyrka har dock inte hittats.

Hur den medeltida kyrkogården såg ut vet vi idag inte, men troligen var den omgärdad av en mur. År 1748 fanns tre ingångar på kyrkogården i väster, öster och söder. Vid dessa byggde man detta år stigluckor av trä. På N I Löfgrens bild från 1823 är muren lika hög som stigluckornas tak. Det innebär att den varit lika hög som den mur som ursprungligen fanns runt kyrkogården i Alböke av vilken en mindre del finns bevarad. Vid ingången i söder och i den nordöstra muren finns också klivstättor. När klockorna togs ner ur tornet är inte känt men det bör ha gjorts redan under medeltiden. En klockstapel omnämns i slutet av 1500-talet. En ny klockstapel byggdes 1658 av finländare som var förlagda till Borgholms slott. Klockstapeln revs 1796 och därefter byggdes tornets lanternin anpassad för klockorna. Klockstapelns placering verkar växla. Enligt traditionen ska den ha stått i kyrkogårdens nordvästra hörn men en karta från 1770-talet återger den söder om kyrkan.

År 1821 beslutade sockenstämman att träd skulle planteras på kyrkogården. Varje gård skulle bidra med ett träd. Tre år senare beslöt man att ersätta de träd som dött med nya. Från 1821 är också en av kyrkogårdens märkligaste gravvårdar den s.k. Tjurlösa-graven. Här begravdes riksdagsmannen Olof Larsson i Tjurlösa och hans maka Kerstin Andersdotter. Gravvården är i form av en plåtklädd tumba med svängt tak och krönt av ett kopparklätt kors på klot. Omkring tumban är ett målat trästaket. Denna form av gravvårdar ska ha förekommit från 1600-talet till början av 1800-talet. Idag finns dock bara Tjurlösa-graven kvar i Kalmar län. Troligen var den idag försvunna s.k. Ekströmska-graven av samma typ. Öster om kyrkan ligger bengraven. Här jordades de ben som påträffades när man grävde för nya gravar. Bengraven är ett upphöjt område med en låg stödmur av kalkstensflis. Flera av stenarna i murens översta skikt är delar av gamla gravhällar. När den började användas är inte känt.

Kyrkogårdarna fungerade under århundradena till och med 1800-talet som ängsmark. Vanligen ingick rätten till kyrkogårdens gräs som en del av klockarens lön. Kanske är det med bakgrund av det som man ska se ett beslut från 1840 som förbjuder sockenborna att skära torv på kyrkogården.

Bygget av den nya kyrkan påverkade naturligtvis även kyrkogården. Den nya kyrkan blev ju större än den gamla vilket gjorde att en del av kyrkogårdsmarken togs i anspråk. Man använde sig också av gamla gravhällar till golvet i den nya kyrkan. Idag är också kyrkogårdens gångar belagda med gravhällar men om det gjordes vid samma tidpunkt är inte känt. Flera av dessa gravhällar saknar text. De är istället försedda med bomärken. Bland gravvårdarna som användes är de äldsta från 1600-talet. Det verkar som att församlingen efter bygget av den nya kyrkan väntat en tid med att ställa i ordning sin kyrkogård. En utvidgning av kyrkogården gjordes dock 1869-1870 i nordost. Detta var en korrigering så att kyrkogården skulle omsluta hela kyrkan. Tio år senare lades kyrkogårdsmuren om och i samband med det reparerades stigluckorna. Man bytte deras spåntak mot plåttak och målade portarna av ek. Kyrkogårdens gravplatser har under lång tid varit indelade efter byarna. De byar som låg söder ut i socknen fick sina gravplatser på den delen av kyrkogården. En annan stark tradition i socknen har varit att använda den ingång till kyrkogården som hembyn ligger i.

I Kalmar läns museums samlingar finns fyra fotografier som visar gravvårdar eller delar av Löts kyrkogård. Tyvärr saknar bilderna datering men samtliga bör vara ifrån slutet av 1800-talet eller början av 1900-talet. Två bilder visar kyrkan och delar av kyrkogården. Den ena bilden är tagen rakt söder om kyrkan utanför kyrkogården. Den visar den södra ingångens stiglucka och klivstätta. Innanför kyrkogårdsmuren, på var sida om stigluckan, står en gran. Flera träd ses på kyrkogården. Ett av dem är en stor poppel nästan rakt söder om tornet. Ett lummigt intryck av platsen ger också en bild tagen norr om kyrkan. Här syns ett antal höga

gravvårdar glest spridda i gräsmattan. Vid samtliga finns en eller flera gravkullar överväxta med murgröna. I ett par fall är gravplatsen omgärdad av en låg häck. De två andra bilderna är närbilder av Tjurlösa-graven och den s.k. Ekströmska-graven. Tjurlösa-gravens staket har på bilden vita toppar. Idag är hela staketet svartmålat. I den östra delen av gravplatsen stod en ask i vilken rankor av murgröna klättrade. Öster om Tjurlösa-graven kan man på fotografiet se en gravplats omgärdad av ett påkostat gjutjärnsstaket. Man kan också urskilja flera gravkullar överväxta med murgröna. Det finns även ett fotografi på den s.k. Ekströmska-graven. Denna gravplats är idag borta. När den togs bort är inte känt. Den låg vid tornets södra sida och bestod av en hög träram på vilken ett trästaket stod. Gravplatsen saknade datering men ansågs vara från tidigt 1800-tal.

När kyrkan revs var det inte bara gravvårdar som återanvändes. En medeltida dopfunt vändes upp och ner och blev fundament till en solvisare. Solvisaren ålder är inte känd men till flera andra kyrkogårdar införskaffades de under 1700-talet. Solvisaren fanns på plats 1829 då kyrkans forntida minnesmärken inventerades. Ännu 1921 stod solvisaren kvar på sitt dopfuntsfundament på kyrkogården. År 1923 ersattes den medeltida dopfuntens fundament av en nyttillverkad sockel.

Att de gamla traditionerna när det gäller indelningen av kyrkogårdens gravplatser efter bysamfälligheter var starka framgår av den inventering av kyrkogårdar i Växjö stift som Ivar Hylander gjorde 1949. Inventeringen gjordes i form av en frågelista som skickades till församlingarna. Svaren ger dels en intressant tidsbild och dels en del historiska uppgifter om kyrkogården och gravskicket i socknen. I svaren från Löts kyrka får vi veta att det inte finns några gravplatser inne i kyrkan. När den nya kyrkan uppfördes 1842 hade detta gravskick blivit omodernt. Kvar inne i kyrkan finns dock ett antal äldre gravvårdar från den gamla kyrkan. Den äldsta är från 1664 och den yngsta från 1827. I en nisch i kyrkogårdsmuren står prostén Passenius gravvård från 1744 och en medeltida gravvård av kistlocktyp uppställda. Enligt svaren ska kyrkogårdsmuren ha byggts 1868 som nödhjälpsarbete under den svåra hungersnöd som vid den tiden drabbade hela Sverige. Någon utvidgning av kyrkogården ska inte ha skett. Möjligen menar man att någon utvidgning inte har gjorts efter 1868. En del av gravplatserna är omgärdade av låga buxbomshäckar. Något linjegravsområde har inte funnits. Gravvårdarna ska godkännas av kyrkogårdsnämnden men vilka regler som gäller sägs inte.

År 1960 publicerade Kalmar läns tidning en artikel om Löt. Artikeln finns bl.a. i Antikvarisk topografiska arkivets samlingar. Om kyrkogården sägs att: "Kyrkogården synes skenbart planlöst ordnad men så är inte fallet. Gravarna är nämligen placerade åt samma håll som gårdarna i socknen och kyrkogården blir på så sätt en avbildning i miniatyr av Löts socken. Här vet sålunda en gårdsägare i församlingen att just på denna bestämda plats där gårdsnamnet står har hans förfäder begravts i mera än 700 år".

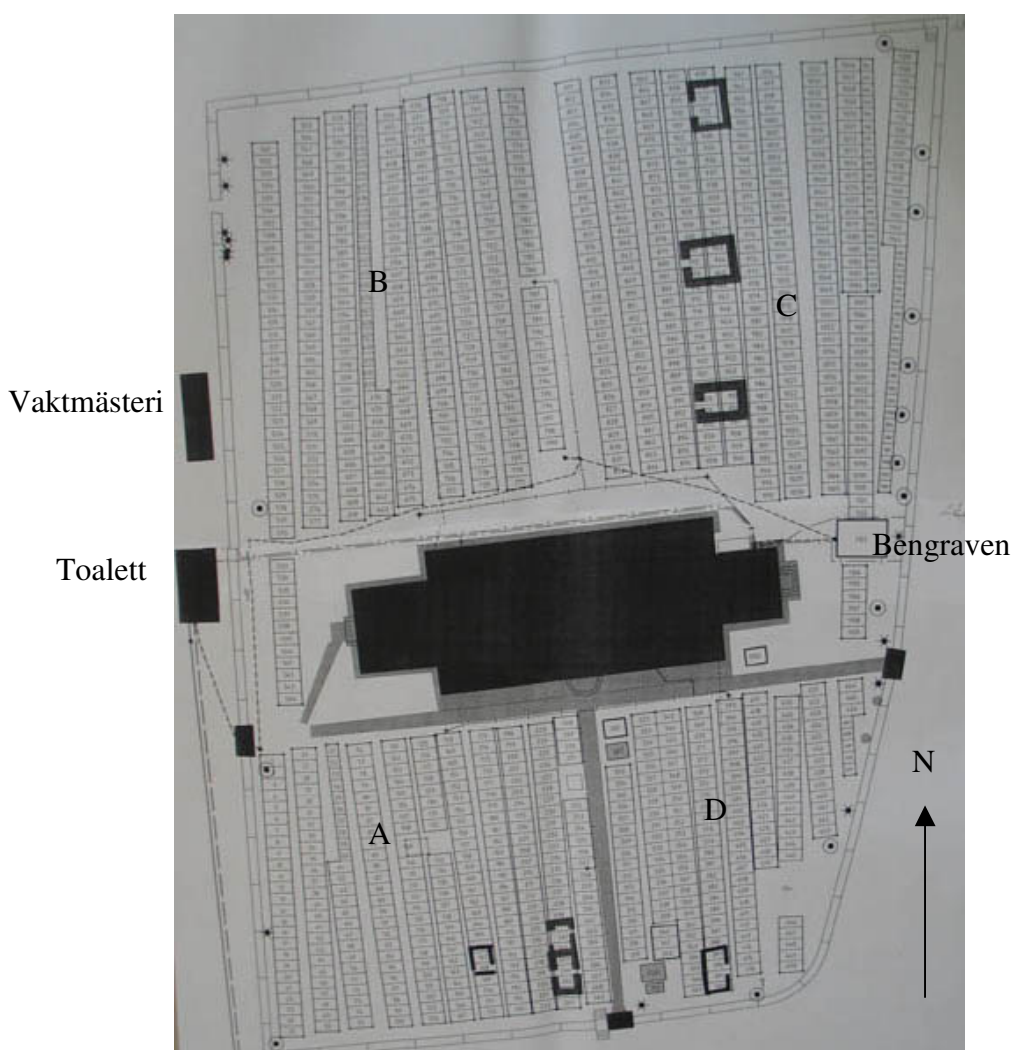
År 1968 upprättade civilingenjör Malte Lindén ett förslag till utvidgning av kyrkogården. Utvidgningen skulle göras i norr och bindas samman med den gamla kyrkogården av en trappa. Marken, 0,1610 hektar, ägdes sedan 1961 av församlingen efter köp av prästbostället för 320 kronor. I en handling från 1963 påtalas att det i den gamla norra muren fanns en "blindportal" som kunde ha ett kulturhistoriskt värde och därför borde dokumenteras. Portalen är från 1930-talet och här stod två äldre gravvårdar uppställda tillsammans med ett romanskt fönster. Enligt Lindén skulle hela muren flyttas så att den omgärdade det nya området. Flyttningen kunde ske men under överseende av landsantikvariern. Förslaget godkändes 1973 men arbetet påbörjades aldrig. Blindportalen med de uppställda gravvårdarna och fönsterbågen finns därför kvar på sin ursprungliga plats.

Under senare år har ett fåtal förändringar gjorts. I det nordvästra hörnet av kyrkogårdsmuren gjordes 1986 en mindre ingång. Tjurlösa-graven var 1996 i behov av underhåll. Många av de återgårdar som man kom fram till skulle utföras gjordes av församlingen själva men tumbans underdel skulle granskas av sakkunniga. Samma år planterades lindar i trädkransen där det saknades träd. Äldre träd beskars och några yngre granar intill kyrkogårdsmuren togs bort.

Beskrivning av kyrkogården idag

Allmän karaktär

Löts kyrkogård är en i det närmaste rektangulär yta. Området är indelat i fyra gravkvarter med kvarteren A och D söder och kyrkan och B och C norr om. Ett fåtal gravplatser finns också öster och väster om kyrkobyggnaden. Gravvårdarna är placerade i rader vända mot öster eller väster. Häckar och träd saknas i gravkvarteren vilket gör att man har en god överblick över området.

Karta över Löts kyrkogård

Omgärdning

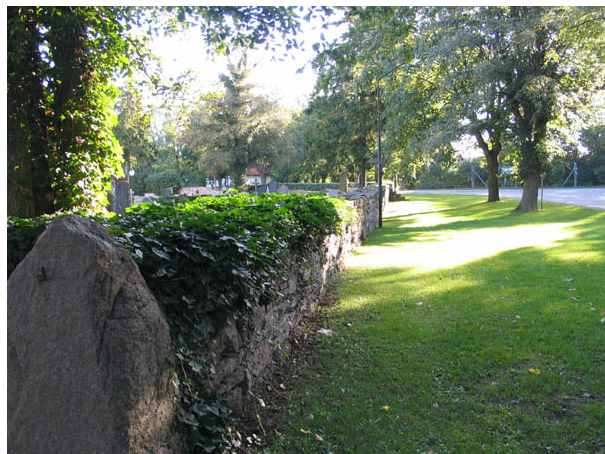
Kyrkogården är i samtliga väderstreck omgiven av en kallmurad kalkstensmur. Bitvis är muren överväxt med murgröna. På murens utsida i nordöstra hörnet finns ett hästbindsle av kalksten bevarat.

Ingångar

I väster, söder och öster: Ingångar markerade av stigluckor i trä målade i rött och grått. De svängda taken är klädda med gråmålad plåt. Väster om stigluckan i söder finns en klivstätta av kalksten.

I nordväst: Öppning i muren utan grind till komposter.

I nordost: Klivstätta av cementblock.

Kyrkogårdens mur i söder. (KI Löt kyrkog 007)

En av kyrkogårdens tre stigluckor. Denna finns vid den östra ingången. (KI Löt kyrkog 012)

Vegetation

Trädkrans: Kyrkogården har en splittrad trädkrans. Flest träd står i öster. De är almar och lönnar. I övrigt finns enstaka lönnar, almar och granar.

Övrigt: Vid kyrkogårdens ingångar i söder och öster växer granar. Utmed ett stycke av kyrkogårdsmuren i öster växer syrener. Ett fåtal gravplatser är omgärdade av buxbomshäckar. Det finns också planteringar med sommarblommor och rosor.

Se vidare i de enskilda kvartersbeskrivningarna.

Gångsystem

Kyrkogården har tre gånger som går från ingångarna i väster, söder och öster fram till kyrkan. Från ingången i väster går också en mindre gång fram till kyrkans ingång i väster. Samtliga gånger är belagda med gamla gravhällar.

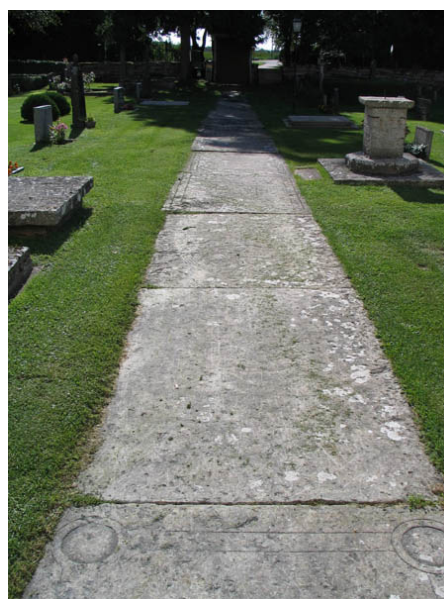
Gravvårdstyper

De äldsta gravvårdarna på Löt kyrkogård är de kalkstenshällar som finns bevarade. De dateras främst till 1600- och 1700-talet. Flera av dessa ligger idag i kyrkogårdens gångar och inne i kyrkan. Rester av hällar finns i bengraven och som platta för solvisaren. Några ligger också kvar på kyrkogården. Under 1800-talet försvann de liggande vårdarna till förmån för de stående. Från 1800-talet finns också några kalkstenskors. I slutet av 1800-talet blev de höga svarta gravvårdarna moderna tillsammans med mindre vårdar i samma material och utförande. Vid den här tiden fanns fler konstriktningar som inspirerade till vårdarnas utformning. En av dessa var nationalromantiken. Karaktäristiskt för gravvårdar som är nationalromantiskt inspirerade är oslipade ytor och asymmetriska krön. Tanken är att gravvården ska efterlikna förhistoriska gravmonument och runstenar. En annan viktig influens som blev allt vanligare under början av 1900-talet var antiken. Denna konststil kallas klassicismen. Typiska drag hos gravvårdar är symmetriska krön, slipade ytor och dekorelement som urnor, draperingar, kransar och girlanger av löv. När det gäller dekoren på gravvårdarna var den kristna symboliken naturligtvis också viktig. Vanliga kristna dekorelement var t.ex. kors, facklor,

oljelampan och duvan. Vid tiden kring sekelskiftet 1900 förefaller det ha varit vanligt att man införskaffade en stor familjevård. Varje grav inom familjegravplatsen markerades med en gravkulle överväxt med murgröna. På äldre fotografier kan man se flera gravkullar över hela kyrkogården. Den klassicistiska stilen blev med tiden alltmer dominerande. Viktiga drag hos gravvårdar från 1930-50-talen är den symmetriska uppbyggnaden med parställda pelare samt de raka eller flackt trekantiga krönen. På de flesta kyrkogårdar infördes regler för hur höga gravvårdarna fick vara. Från slutet av 1950-talet och framåt blev gravvårdarna enklare och mer enhetligt utformade. Vårdarna var rektangulära med ett enkelt kors eller blomsterslinga som dekor. På 1970-talet började man att dekorera gravvårdarna med talldungar och uppgående solar. Under 1990-talet kan man se en uppluckring av bestämmelserna kring gravvårdarnas utformning. Idag är formerna mer varierande och ofta mjukare. Under 1900-talets första hälft var det vanligt att man omgärdade gravplatserna och belade dem med grus. På Löts kyrkogård har funnits omgärdningar i form av häckar, stenramar och gjutjärnsstaket. Idag finns endast enstaka rester kvar av detta. Under 1900-talets första hälft var det också vanligt att ange den dödes yrkestitel på gravvården. På Löts kyrkogård finns flera gravvårdar med titlar. Titlarna försvann i det närmste i mitten av århundradet. Under senare år har en ny form dykt upp. Gravvården får en dekor som knyter an till den dödes intresse eller yrke t.ex. en fotboll, en lastbil eller en notslinga. På landsortskyrkogårdar har det under hela 1900-talet varit vanligt att ange från vilken by eller gård den döde kommer. På Löts kyrkogård finns det angivet på majoriteten av vårdarna.

Bengraven öster om kyrkans kor. (KI Löt kyrkog 051)

Gång från kyrkans södra ingång fram till Långhuset belagd med äldre gravhällar. (KI Löt kyrkog 063)

Minneslund

På Löts kyrkogård finns ingen minneslund.

Byggnader

Väster om kyrkogården ligger två byggnader. Den ena av dessa har putsade, vita väggar och tak belagt med tegel. Här finns toaletter för kyrkans besökare. Den andra byggnaden har stående vitmålad träpanel och sadeltak belagt med tegel. Denna byggnad rymmer personalutrymmen och verkstad.

Övrigt

I kyrkogårdens nordvästra hörn finns ett skärmtak av kalkstensflisor. Här förvarades tidigare kyrkans brandstege. Idag står här ett gjutjärnsstaket som tidigare omgärdade en av gravplatserna på kyrkogården.

Beskrivning av enskilda kvarter/områden med kulturhistorisk bedömning

Kvarter A och D

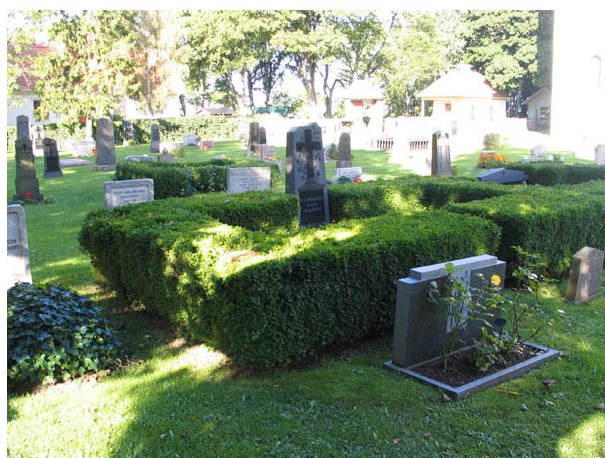
Allmän karaktär

De båda kvarteren A och D ligger söder om kyrkan. Kvarteren skiljs åt av den gång som går från kyrkogårdens ingång i söder fram till kyrkans södra ingång. Gravvårdarna är placerade i rader i gräsmatta och de är vända mot öster eller väster. Denna enkla utformning är typisk för flera av de öländska kyrkogårdarna. I sydöstra hörnet av kvarter D finns en handpump.

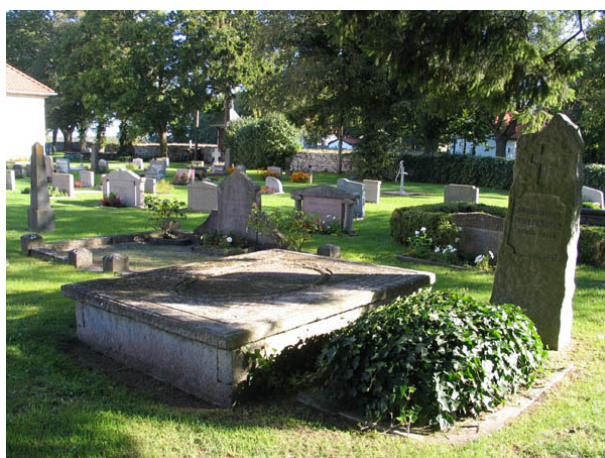
Kyrkogårdens solvisare av kalksten står i nordöstra hörnet av kvarter A. Den är placerad på en gravhäll och bärs upp av ett fundament som tillverkades 1923. I nordvästra delen av kvarter D finns resterna av en tumba som idag används för sommarplanteringar.

Gravvårdstyper

I de båda kvarteren finns en stor blandning av olika typer av gravvårdar. Man kan inte se att någon tidsperiod är mer framträdande än någon annan. Det är istället blandningen som utgör de båda kvarterens karaktär. Den äldsta gravvården finns i kvarter A och är den s.k. Tjurlösa-graven från 1821. Vården är en tumba som täcks av ett toppigt plåttak krönt av kula och kors. Runt tumban finns ett trästaket. Här är riksdagsmannen Olof Larsson i Tjurlösa begravd tillsammans med hustrun Kerstin Andersdotter.

Kvarter A från sydost. I förgrunden syns tre av de buxbomsomgärdade gravplatserna.
(KI Löt kyrkog 030)

Kvarter D från sydväst. Gravtumban i förgrunden är äldermannen och kyrkvården Pehr Pehrsson från Mörby och hans familjs gravplats. Intill tumban en av de med murgröna överväxta gravkullarna.
(KI Löt kyrkog 034)

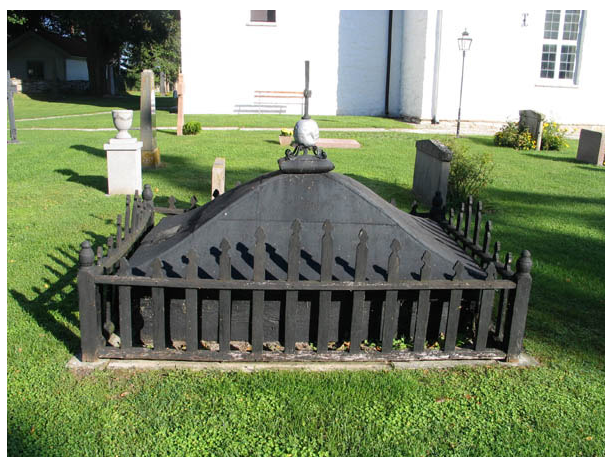
I båda kvarteren finns flera gravvårdar från 1800-talets andra hälft. De utgörs av höga iögonfallande vårdar som är viktiga för kvarterens karaktär. Materialet är främst grå och svart granit men även röd förekommer. Det är också mycket vanligt med vårdar av kalksten främst bland vårdar från 1800-talet och 1900-talets första hälft. Det finns också ett kors av gjutjärn, två tumbor av kalksten och fjorton gravkullar överväxta av murgröna. Den sistnämnda typen var mycket vanlig på de öländska kyrkogårdarna vid sekelskiftet 1900. Flera av gravkullarna ligger på gravplatser som omgärdas av buxbomshäck. Totalt finns fem gravplatser som omgärdas av buxbomshäck. Dessutom finns en gravplats som är belagd med grus och

omgärdas av en stenram. Flest yrkestitlar finns angivet på gravvårdarna i kvarter A. De vanligaste titlarna i båda kvarteren är hemmansägare, lantbrukare och ålderman. Exempel på ovanligare titlar är änkan, kustvakt, adjunkt och häradsskrivare. På majoriteten av vårdarna finns angivet från vilken gård eller by den döde kommer.

Övrigt

Tjurlösa-gravens tumba är unik i sitt slag. Denna typ av gravvård ska ha varit mycket vanlig under 1800-talet på Öland och i trakten av Kalmar. Idag är Tjurlösa-graven den enda bevarade.

De båda tumborna finns i kvarter D. Tumban närmast kyrkan har inskriptionen LLS IND 1867. Den andra tumban har en längre inskription som berättar att här är åldermannen och kyrkvården Pehr Pehrsson från Mörby, död 1857, samt hustrun Kerstin, sonen Pehr och sonhustrun Ann Kajsa begravda.

Tjurlösa-graven i kvarter A är en plåtklädd tumba med ett trästaket omkring. Gravvården markerar gravplats för riksdagsmannen Olof Larsson i Tjurlösa och hans hustru Kertsin Andersdotter. Olof dog 1821. Tidigare var staketets toppar vitmålade. (KI Löt kyrkog 025)

En typ av modern gravvård i kvarter A. På en natursten har en liten plåt med den dödes data satts fast. Adjunkt Bengt Persson dog 2004. På plåten står också delar av Dan Anderssons dikt "Omkring tiggaren från Luossa". (KI Löt kyrkog 027)

Kultuhistorisk bedömning

De båda kvarteren söder om Löts kyrka utgör en del av den medeltida kyrkogård som fanns i anslutning till kyrkan. Idag präglas området av det sena 1900-talets krav på rationell skötsel. Gravvårdarna står i rader i gräsmatta. Rester av äldre anläggningsformer finns i form av de fem gravplatser som omgärdas av buxbomshäckar. De visar tillsammans med de murgrönsklädda gravkullarna hur kyrkogården såg ut i slutet av 1800-talet och början av 1900-talet. Dessa båda företeelser har därmed ett högt kultuhistoriskt värde som länkar till kyrkogårdens historia. Hos flera av gravvårdarna finns såväl hantverksmässiga som stilhistoriska värden att värna. Flera vårdar bär också på lokal- och personhistoriska värden. Tjurlösa-graven utgör ett unikt exempel på en idag försvunnen typ av gravvårdar. Denna vård ska liksom andra vårdar från mitten av 1800-talet eller äldre föras in på församlingens inventarieförteckning. Det gäller även korset av gjutjärn. I kvarteret finns också fler äldre gravhällar placerade i kyrkogårdens gångar. De utgör exempel på en ovanligt omfattande återanvändning av gamla gravhällar på kyrkogården.

Påkostad gravvård av kalksten i kvarter D från 1864. Just den här typen av gravvårdar förekommer på Öland men inte på fastlandet. (KI Löt kyrkog 037)

Bynamnet på Kajsa Maja Jonssons gravvård, Vannborga utmark, talar för att hon tillhört en av de öländska malmarnas innevånare. Hon dog 1921. Vården finns i kvarter D. (KI Löt kyrkog 039)

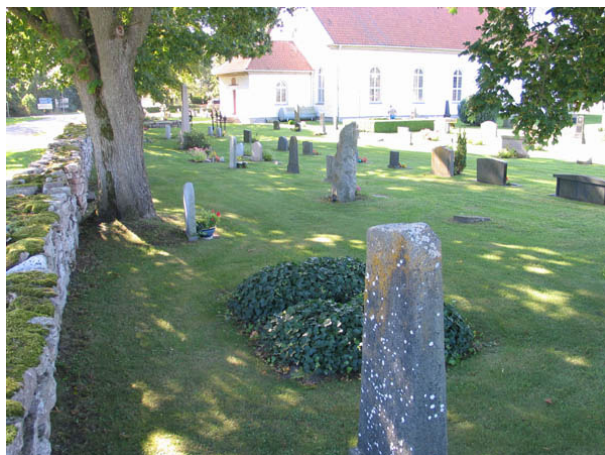
Kvarter B och C

Allmän karaktär

Kvarteren B och C ligger norr om Löts kyrka. Det finns även ett mindre antal gravplatser öster och väster om kyrkan. Området utgörs dels av en äldre del, dels av det område som tillkom 1869-70. Var gränsen för denna utvidgning gick går idag inte att avläsa. Liksom i söder står gravvårdarna i gräsmatta i ordnade rader som är vända mot öster eller väster. Mellan kvarteren är ett öppet stråk som tyder på att här tidigare har gått en gång. När denna såddes in har inom ramen för detta arbete inte gått att fastställa.

Kvarter B från sydväst. (KI Löt kyrkog 041)

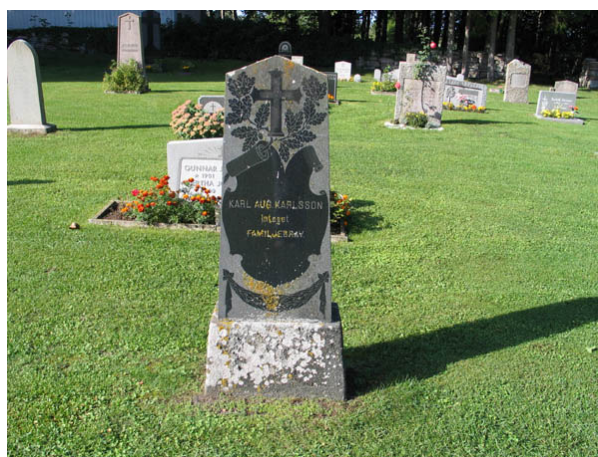
Delar av kvarter C från nordost, I förgrunden två av gravkullarna överväxta av murgröna. (KI Löt kyrkog 048)

Gravvårdstyper

Den åldersmässiga blandningen är stor bland gravvårdarna i kvarteren. Det går inte att urskilja en tidsperiod som dominerar. I båda kvarteren finns gravvårdar från slutet av 1800-talet men, i synnerhet i kvarter C, är de färre än i kvarteren söder om kyrkan. Den äldsta gravvården är från 1878 och finns i kvarter B. De äldre höga gravvårdarna är dock viktiga för kvarterens karaktär. Majoriteten av vårdarna är dock av den låga rektangulära typ som varit vanlig sedan mitten av 1900-talet. Materialet är främst grå och svart granit men även röd förekommer. Det är också mycket vanligt med vårdar av kalksten. Därutöver finns en urna av gjutjärn, ett modernt smideskors samt sju gjutjärnskors. I kvarter B finns en gravkulle överväxt av murgröna och kvarter C tio stycken. I kvarter C är också två gravplatser omgärdade av buxbom. I båda kvarteren finns gravvårdar på vilka den dödes yrkestitel anges men det är vanligare i kvarter C. De vanligaste titlarna är hemmansägare och lantbrukare. Ovanliga är titlarna musiker, sjuksyster, undantagsänka och lotsförman. På majoriteten av gravvårdarna finns angivet från vilken by eller gård den döde kommer.

Gravvård av kalksten med en enkel dekor, syns ej på bilden, av en olikkvist. L Larsson och hans hustru Maria P D döda 1902 respektive 1894. (KI Löt kyrkog 042)

Familjegravvård för Karl Aug Karlsson från Intaget. Vården bör vara från tiden kring sekelskiftet 1900. (KI Löt kyrkog 043)

Övrigt

I sydöstra delen av kvarter C, rakt öster om kyrkans kor, ligger bengraven. Denna är en rektangulär yta uppfylld med jord och omgärdad av en låg kalkstensmur. I muren finns flera delar av äldre gravhällar. När denna iordningställdes är inte känt men kanske var det i samband med att den nya kyrkan. Man kan då ha behövt en plats för att gravsätta benen efter dem som begravts under den medeltida kyrkans golv.

I kyrkogårdsmuren rakt norrut från mitten av långhuset finns en nisch. Här är två äldre gravvårdar och ett arkitekturfragment i form av ett romanskt fönster från den medeltida kyrkan. Här finns också en plantering med rosor och sommarblommor. Den ena gravvården är prosten Passenius gravhäll från 1744 och den andra är en medeltida håll av kistlocktyp dekorerad med ett stavkors.

De sju gjutjärnskorsen står samlade i sydöstra hörnet av kvarter C. De ska vara vårdar över medlemmar av samma familj med namnen Larsson eller Olsson från Arbelunda. Fem av den är unga pojkar eller män i åldern tretton till tjugofyra år, troligen bröder, och två förefaller vara ett äldre föräldrapar. De fembröderna har alla avlidit på 1870-talet och enligt uppgift ska de ha dött i kolera.

Denna typ av gravvård förekom i en kort period mellan sekelskiftets höga gravvårdar och 1930-talets reglerat låga och rektangulära gravvårdar. Gravplats för lotsförmanen Holmberg från Kårehamn och hans familj. Sonen Agne gravsattes i familjens gravplats i kvarter C 1929.

(KILöt kyrkog 046)

De sju gjutjärnskorsen står samlade i sydöstra hörnet i kvarter C. Korsen är över fem bröder samt deras föräldrar. Fyra av de fem bröderna avled i mitten av 1870-talet. Enligt uppgift ska de ha dött i kolera. (KI Löt kyrkog 050)

Kulturhistorisk bedömning

Området norr om kyrkan utgörs delvis av den medeltida kyrkogården och delvis av den utvidgning som gjordes 1869-70. Idag präglas området av de förändringar som gjorts under 1900-talets senare hälft för att rationalisera skötseln av kyrkogården. De båda kvarteren på norrsidan har i stort sett samma karaktär som kvarteren på kyrkans södra sida. Dock saknas här de allra äldsta typerna av gravvårdar som vi kan se på södra sidan. Viktiga för kvarterets karaktär är dels bladningen av olika typer av vårdar från olika perioder, dels de äldre höga gravvårdarna som genom sin utformning utmärker sig. De buxbomsomgärdade gravplatser och murgrönsklädda gravkullar som finns kvar utgör viktiga länkar till kyrkogårdens anläggningshistoria. De bör därför vårdas. Gravvårdarna av gjutjärn skall föras in på församlingens inventarieförteckning.

I en nisch i kyrkogårdens norra mur är två gravhällar och ett romanskt fönster från den medeltida kyrkan placerade bakom en plantering av rosor. (KI Löt kyrkog 066)

KULTURHISTORISK BEDÖMNING AV KYRKOGÅRDEN I DESS HELHET

Löts kyrkogård ligger utmed landsvägen på Ölands östra sida. Kyrkogården anlades när den första kyrkan byggdes under 1100-talets första hälft. Endast en utvidgning av kyrkogården är känd. Den gjordes 1869-70 för att få en bättre arrondering kring den nya kyrka som byggts på 1840-talet. Under 1900-talet har kyrkogården genomgått flera förändringar. Gravvårdarna har placerats i raka rader, gravplatsomgärdningar samt grusbelagda ytor har nästan helt försvunnit och området har såtts in med gräs. Detta var en utveckling som många av våra kyrkogårdar genomgått under 1900-talets andra hälft.

Eftersom Löts kyrkogård använts under lång tid finns här en blandning av gravvårdar och gravplatsutsmyckningar som berättar om skiftande synsätt när det gäller begravningstraditioner och synen på döden. Enstaka gravvårdar och grupper av vårdar vittnar om skiftande ideal och många gånger om hantverksskicklighet. De rymmer information som handlar om person- och/eller lokalhistoria i form av personnamn, gårds- och bynamn samt titlar. De vanligaste titlarna är lantbrukare och hemmansägare.

Den dödes hemort finns angivet på det stora flertalet vårdar. Gravvårdar från 1800-talets mitt och äldre ska föras in på församlingens inventarieförteckning tillsammans med vårdarna av gjutjärn. Kulturhistoriskt värdefulla för kyrkogården är också de omgärdade gravplatserna, den grusbelagda gravplatsen samt gravkullarna med murgröna. De visar på äldre former av gravplatsarrangemang som en gång var vanliga på Löts kyrkogård.

Kyrkogården är en väl sammanhängande miljö med flera ålderdomliga inslag t.ex. kyrkogårdsmuren med bindslen i kalksten för att tjudra hästarna, stigluckorna av trä, bengraven, solvisaren och gångarna belagda med gravhällar. Majoriteten av gravvårdarna är av granit men det finns också flera vårdar av kalksten vilket visar på den lokala stenhuggeritraditionen. Tjurlösa-graven utgör det enda bevarade exempel på en form av gravvård som tidigare varit vanlig i regionen.

Kyrkan och kyrkogården bildar tillsammans med omgivande bebyggelse i form av bl.a. prästgården, skolan och lärarsbostaden en värdefull kulturmiljö som visar på platsens betydelse i socknen.

På en kyrkogård är det naturligt att gravvårdar ändras och gravrätter återgår och får ny ägare. Det är dock viktigt att man iden långsiktiga förvaltningen är uppmärksam på att bevara de olika delarnas karaktär och gravvårdar från olika tider.

Sammanfattningsvis:

- Löts kyrka och kyrkogård utgör ett administrativt och religiöst centrum i socknen med rötterna i medeltiden.
- I kyrkogårdsmiljön finns flera ålderdomliga anläggningar som t.ex. kyrkogårdsmuren, stigluckorna, Tjurlösa-graven och gångarna.
- Bland gravvårdarna på Löts kyrkogård finns exempel på vårdar från medeltid fram till idag.

ARKIV OCH LITTERATUR

Antikvariskt Topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet
Kalmar läns museums topografiska arkiv
Lantmäteriet

Boström, Ragnhild, Sveriges kyrkor, Öland, Löt och Egby, Uppsala 1975
Bucht, Eivor (red), Kyrkogårdens gröna kulturarv, Klippan 1992
Erixon Sigurd, Sveriges bebyggelse IV, Uddevalla 1959
Hammaskiöld, Hans mfl, Minnets stigar – en resa bland svenska kyrkogårdar. Stockholm 2001
Hammarskjöld, Britt-Marie, Ett läns utveckling-Kulturminnesvårdsprogram för Kalmar län. Etapp 1, Översikt. Kalmar 1985
Håkansson, Gunnar, Öländska personminnen, Göteborg 1942
Rahmqvist, Sigurd (red), Det medeltida Sverige, Bd 4, Småland 4, Stockholm 1999
Ullén, Marian, Medeltida träkyrkor, 1 Småland samt Ydre och Kinda härader i Östergötland. Stockholm 1983

Muntliga uppgifter kyrkvaktmästare Raine Johansson